

Fehérváry Jákó OSB — Dejsics Konrád OSB

A pannonhalmi bazilika felújításáról

„E közösség mai ünnepének tárgya az imádság házának felszentelése. Ez tehát a mi imádságaink háza: Isten háza pedig mi vagyunk. Ha Isten háza mi vagyunk, e világban épülünk, hogy a világ végén felszenteltessünk. Az épület, sőt az építkezés maga is munkát kíván, a fölszentelés már ujjongást. Ami itt történt, amikor a falak emelkedtek, az történik most is, amikor a Krisztusban hívők összegyűlnek. Mindazonáltal csak úgy alkotják az Úr házát, ha szeretetben illeszkednek össze.” (Szent Ágoston templomszentelési beszédéből)

Fehérváry Jákó liturgikus, a budapesti Szent Benedek Tanulmányi Ház házfőnöke, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Gyakorlati Teológia Tanszékének főiskolai docense; Dejsics Konrád latin-német szakos gimnáziumi tanár, a pannonhalmi Főkönyvtár igazgatója; pannonhalmi bencés szerzetesek.

Szent Ágoston e szavai nemcsak a keresztény templomépületről — régi nevén, egyházzról— való gondolkodásunkhoz adnak teológiai vezérfonalat, hanem nagyon jól távlatba is állítják a pannonhalmi bazilika felújítását, annak folyamatát és azokat a finom viszonyrendszereket, dilemmákat —kőépület és közösség, az eleven ünneplő közösség és a muzealitás relációi—, amelyek azt megelőzték és kísérték.

Az ágostoni idézetet követve először az építés, az alakítás, a kövek gerendák összeillesztésének idejéről, a felújításról írunk, majd a felszentelés beteljesítő és jövőre megnyitó ünnepéről szólnunk.

Az Egyház a Biblia tükrében úgy ismeri meg önmagát, mint lelki házat, az Úr templomát, Isten hajlékát, amely élő kövekből, a Krisztusban hívők sokaságából épül fel. Isten elsősorban a hívők szívében és közösségében van jelen: a konkrét kőépület teret ad, hogy ez a közösség —Isten és ember között, ember és ember között Istenben— újra meg újra testet ölthessen.

Nem véletlen, hogy az első keresztény közösségek az Egyház otthonának —*domus Ecclesiae*— nevezték gyülekezeti helyeiket. A templom terében lel otthonra a keresztény közösség: itt avatják be az újonnan megtérőket a keresztségben a szent misztériumokba; az Egyház itt ismeri önmagára mint Krisztus testére az eucharisztia ünneplésében; itt imádkozik a szív töredelmével, az evangéliumi vámos lelkületével, s itt engesztelődik ki Istennel és embertársaival az újra meg újra eleső keresztény ember. Itt imádkozik dicsóító, hálaadó és kérő szavaival az egybegyűlt nép; a csöndben itt kap hangot az emberi szív legmélyén sóhajtozó Lélek.

A tér és a közösség kölcsönösen hat egymásra; az épület kifejezi és formálja, kik is vagyunk mi, keresztény közösség, akik ott állunk meg Isten előtt.

Egy bencés szerzetesközösség templomában külön hangsúlyok is megjelennek. Az *imaterem az legyen, aminek a neve mondja. Ott mást ne csináljanak és ne is tartsanak*. Benedek Regulája szerint a szerzetesi imaterem a közös istenszolgálat, a zsolozsma, az Isten szavára való teljes odafigyelés helye. Fenntartott tér: ott más tevékenységnek nincs helye. Vállaljuk, hogy az itt eltöltött idő nem jár mérhető haszonnal. Ez a tér az Isten melletti radikális választásunk és ráhagyatkozásunk szimbóluma. A szerzetes napjának jelentős részét ebben a hasznosság szempontjából semmitmondó térben tölti egyedül vagy közösségben. Monostoraink szívében ott áll egy különös módon üres, „haszontalan”, azonnali cselekvést, reakciót nem követelő hely, amely elkülönül az őt körülvevő sürgés-forgástól. Csendre, megállásra, térdre borulásra, figyelmes hallgatásra hív; arra, hogy egész lényünkkel megálljunk és elnyugodjunk.

A pannonhalmi Szent Márton-bazilika eredetileg egy maroknyi bencés szerzetes imatermének épült. A későbbi korok szerzetesei mind a maguk módján alakították tovább ezt a teret, mindig annak megfelelően, hogy éppen miként tekintett magára, miként imádkozott és ünnepelt az Egyház és benne a szerzetesközösség.

A templom összetett építéstörténetét kiváló szakértők kutatták és írták le. Fontosnak tartottuk, hogy felhasználva a bazilika múltjáról így felhalmozódott tudást, annak történeti terét liturgikus és szerzetesi szemmel is értelmezzük és újraolvassuk. Ez a munka segített megértenünk és tisztelettel néznünk a templomon leginkább nyomot hagyó korok törekvéseit és az ebből létrejövő adottságokat. Másfelől lehetővé tette, hogy a szerzetesi és liturgikus szempontból legfontosabbnak tűnő motívumokat a megújulásról alkotott látomásunk vörös fonalául tegyük meg.

A lényegileg Oros apát idejéből származó hármasan tagolt, magas, hosszanti tengely mentén rendeződő, keleti tájolású tér, valamint a keleti szentélyben található körablak és hármasablak erősen eszkatológikus jelleget kölcsönöznek a bazilikának. Az osztott templomtér egyszerre fejezte ki a kozmosz, a társadalom és az Egyház hierarchikus látomását, valamint az isteni misztériumokba való fokozatos beavatást.

Voltak idők, amikor a pannonhalmi bencések nem is használták imatermüként a bazilikát. Ekkor a templom székesegyház és monumentum jellege lépett előtérbe, amit a Kruesz Krizosztom főapát és Stornó Ferenc nevéhez fűződő, dualizmus kori felújítás fémjelez leginkább. Az ekkor a templomba kerülő liturgikus berendezési tárgyak, bútorok, díszítések a hívek jelenlétében végzett ünnepi szentmisét tartották szem előtt, ehhez teremtettek ünnepélyes és didaktikus keretet, és nem számoltak a szerzetesközösség zsolozsmájával.

Néhány évtizede a Bazilika újra a bencés közösség napi imádságának helyszíne. A pannonhalmi bencéseknek a II. vatikáni zsinat után megújult liturgiával és megújult szerzetesi identitásukkal kell itt otthonra találniuk az átmenet jegyében eltöltött évtizedek után. Azt szeretnénk, hogy a naponta többször templomba lépő szerzetes otthon érezze magát itt, hogy a közösség hitét, imádságát

és istentiszteletét hordozza ez a tér, ugyanakkor a templomba belépő idegen szavak nélkül is megérthesse és magával vihesse nemcsak a helynek, hanem az azt belakó szerzetesközösségnek az üzenetét és értékeit.

A történeti tér liturgikus-szerzetesi újraolvasása mellett azt is számba kellett venni, hogy ma milyen feladatokat lát el a Bazilika. A mindennapi szerzetesi liturgia adja a templom alapvető használatát, de zajlanak itt nagy létszámú diák- és zárándok-misék, koncertek, s megfordul a templomban évente sok ezer turista. Világos volt, hogy az erősen tagolt gótikus templom nem tehet azonos súllyal eleget a sokrétű használat minden követelményének.

Így jutottunk arra, hogy a szerzetesi jellegnek és a mindennapos liturgikus használatnak kell uralnia a látványt, ez kell, hogy a tér karakterét meghatározza: a pannonhalmi bazilika egy vendégbarát szerzetesközösség temploma.

A templom megújult belseje a mai szerzetesközösség liturgikus vízióját tükrözi: ezt keltette életre az építészet nyelvén *John Pawson*. Ezt a látomást különösen is megihlette a középkori tér beavató jellege: a templom hosszanti elrendeződése, felszálló dinamikája és kelet felé való nyitottsága. Az új térérendezés ezt a dinamikát már az egyes szerzetes és a keresztény közösség útjának tekinti: az egyes térrészek ennek fényében nyertek új értelmet — és alkotnak újraértelmezett egységet.

A torony alatti tér a beavatási út kezdete, a keresztség helye: középpontjában kap helyet a keresztelőkút. A két középső szint a közösség liturgiájának helye. A templom szerzetesi jellegét a jól elkülöníthető szerzetesi stallumokból álló kórus alkotja, amelyek között, a templom tengelyében foglal helyet az ambó. Az új kőoltár a templom mértani közepén mintegy a szerzetesközösség és a hívek egységének, Isten és ember közösségének helye is.

A beavatási út harmadik szintje a szentély. Eredeti szándéka szerint e tér valamiképpen a mennyei Jeruzsálem előképe, Krisztus második eljövételét vételezi elő. A keletre nyíló rózsablak és a hármablak a Háromság kimondhatatlan titkát és Krisztus jövetelét teszi szimbolikusan jelenvalóvá: így lesz a megemelt szentély az a tér, amely kifejezi a közösség és az egyes szerzetes várakozását, vándorlásának célját, reménységét.

Az altemplom újra fontos szerepet kap: Tours-i Szent Márton szerzetes-püspöknek, a bazilika, a monostor és a Magyar Bencés Kongregáció védő-szentjének ereklyéi kapnak helyet az oltár alatt: ez a szentek tiszteletének ősi, a keleti és nyugati egyházban egyaránt élő és a liturgikus gyakorlatba is jól illeszkedő formája.

A tér legfontosabb fókuszpontjai ugyanabból az anyagból készülnek, és ugyanazokat az arányokat látjuk rajtuk viszont. Diszkrét, mégis erőteljes jelenlétük kiemeli a templom nyugat-keleti tengelyét és a beavatási utat. A teret finoman egységesítő, hat centiméter vastagságú süttői mészkő padozatból nőnek ki a legfontosabb liturgikus tárgyak, melyek alapzata ugyanebből az anyagból készült. A keresztkút medencéje, az oltár tömbje és az ambó könyvtartó részének anyaga a légies, hófehér ónix, amely a Teremtés könyvének második feje-

zete szerint az Édenkert egyik drágaköve volt. A három liturgikus tárgy által létrehozott tengely keleti végpontján a hármablak és a nagy körablak anyaga szintén ónix. A körablak üvegre kasírozott ónixlapjai a kör középpontja felé egyre vékonyodnak: az őket elválasztó, egészen vékony fénycsík pedig diszkrét keresztet formáz. Ugyanígy ónix a Szent Márton relikviáit befogadó ereklyetartó anyaga is.

A bútorok olajjal és viasszal kezelt tömör diófából készültek. Komoly, a templom használatát hosszú távon meghatározó döntés, hogy a plánumon el nem mozdítható tömörfa bútorokat használunk, a liturgikus tárgyak pedig kőből vannak. Noha a tér ezáltal sokat veszít rugalmasságából, e gesztussal a templom olyan erős karaktert kapott, amely egészen biztosan hat majd a térhasználat jó értelemben vett komolyságára.

A stallumokon található, gyertyákra emlékeztető lámpatestek, a gyertyatartók, a mellékhajók függőlámpái, valamint a templom oldalfalain elhelyezett szentelési keresztok anyaga patinázott sárgaréz.

A kompromisszumoktól sem mentes felújítás végeredményeként jutottunk el a ma is látható, felújított térhez. Bizonyos vágványaink anyagi hiányában nem valósulhattak meg: ezek közül legfontosabb az orgona átépítése lett volna. A különben kiváló hangszer megőrzésével számolva egy olyan új orgonaszekrény vázlatait készítette el a tervező, amely a torony nyugati ablaka felé megnyitotta volna a jelenlegi zárt és túlhangsúlyos burok közepét, s egy visszafogottabb, légiesebb, a templomteret jobban tisztelő külsőt kapott volna az orgona, amely még több természetes fény beáramlását tette volna lehetővé a nyugati homlokzat irányából. Más, nekünk fontosnak tűnő változtatást a Műemlékfelügyelet nem engedélyezett. Így a szentély főoltárjának XIX. századi baldachinját szeretnénk volna eltávolítani, kiszabadítva ezzel a templom egyik vizuális és teológiai súlypontját jelentő gyönyörű ablakkompozíciót.

Ez a kompromisszumoktól is megjelölt, mégis alapjaiban kompromisszumoktól mentes letisztult tér várta a felszentelés napját.

A templom felszentelése

A templom felszentelésének liturgiája az Egyház legrégebb és legünnepélyesebb rítusai közé tartozik, és mindig a püspöknek fenntartott funkció. A bazilika felszentelését *Várszegi Asztrik* püspök, pannonhalmi főapát, *Notker Wolf*, a Bencés Konföderáció primás-apátja, valamint a bencés konföderáció monostoraiból érkező apátok végezték.

Még a szentelési liturgiát megelőzően, 2012. június 25-én Asztrik főapát úr a kőfaragó mesterek segítségével és a közösségtől körülvéve, ősi hagyománynak eleget téve elhelyezte az oltár mészke alapzatában Szent Adalbert bencés vértanú-püspök ereklyéjét. Adalbert püspök Prágából érkező szerzetesei alapították Szent Márton monostorát Pannonhalmán, így új oltárunk közösségünk kezdeteivel került élő kapcsolatba.

A templomszentelés előesti vesperásában pedig Tours-i Szent Márton szerzetes-püspök ereklyéjét helyezte el ünnepélyesen az altemplom oltára alatt a ligugé-i apát úr: monostorát, az elsőt Európában, a sivatagi atyákkal egyidőset, Márton, Isten szegénye alapította 361-ben, miután Pannónia hegyéről elindulva sok kerülővel poitiers-i Hiláriusz tanítványaként ott telepedett le.

Maga a templomszentelési liturgia a stációs istentisztelet rendjét követte: a meghívott vendégek és a szerzetesközösség a templomon kívül, a főapátság barokk bejáratától vonult fel zoltárt énekelve Isten házába. A menet második állomása a bazilika előtti tér volt. Itt, a bazilika főkapujában a felújítás tervezője, John Pawson átadta a templomot a szerzetesközösségnek, s a bezárt kapu megnyitása után a közösség énekszóval vonult be a teljesen üres és sötét templomba.

A szentelés kezdetén Asztrik főapát a torony alatti új keresztkútnál megáldotta a vizet, amellyel a keresztségre emlékezve meghintette a közösséget, a templom falait és az oltárt.

A homíliát Notker Wolf primás apát tartotta.

Ezután a közösség a mindenszentek liturgiájában kérte a szentek, Isten házanépeinek közbenjárását, amely a templomszentelés liturgiájában a Nicea-konstantinápolyi hitvallás után szólal meg. Ennek az imának különleges erő adott, hogy Adalbert és Márton ereklyéinek jelenlétében énekelhettük.

A templomszentelés rítusa a szentelő imából, a krizmával való megkenésből, tömjénezésből és a templom kivilágításából tevődik össze. Ősi szokás szerint az oltárt és a templom falait illatos olajjal, szent krizmával kenik meg. Asztrik főapát levette liturgikus ruháját, majd az olajjal bőségesen megkenté az ónix oltár felületét. A templom falain az apostolokra emlékezve tizenkét keresztet helyeztek el, amelyeket ugyancsak megkentek krizmával.

A megkenés rítusa után az oltáron, az áldozat bemutatásának és a szent lakomának a helyén tömjént égettek el. Az illatszerek felszálló füstje a szentek és a közösség imádságát jelzi, amely kedves az Úr előtt. A főapát megtömjénezte az oltárt, valamint az egész egybegyűlt közösséget is, amely hitük szerint Krisztus titokzatos teste, Isten eleven kövekből egybeépülő háza.

A templom felszentelésének utolsó mozzanata a templom kivilágítása. Ekor meggyújtják az összes gyertyát, miközben éneket énekelnek Krisztusnak a világ Világosságának.

Ezt követően ment végbe a szentmise áldozati része, az Eucharisztia liturgiája. Az ünneplés végén a szent kenyeret az oltárról új őrzési helyére, a felső szentélybe vitték. A felső szentély az építők és a felújítás szándéka szerint előre jelzi Isten eljövendő Országát, a mennyei Jeruzsálemet, földi zarándoklásunk célját. A zarándokok kenyerével táplálkozunk, amíg várjuk, hogy felkeljen az igazság Napja, Krisztus.

Összegzés

Egy nagyszerű építész vezetésével s bizonyos engedményekkel együtt is olyan új építészeti és spirituális minőség jelent meg a pannonhalmi templomban, amely új távlatokat nyit szerzetesi és istenszolgálatunkban is: egyszerre formálja szerzetesi önazonosságunkat, liturgikus gyakorlatukat, segíthet abban, hogy elmélyítsük Istennel és egymással való közösségünket, és az ide látogatóknak szavak nélkül is átad valamit abból, amit élni és elérni szeretnénk.

Szent Adalbert ereklyéjének elhelyezése az új oltárban

Az ereklye elhelyezésére június 25-én, hétfőn az esti konventmise végén került sor. Várszegi Asztrik főapát a hagyományoknak megfelelően egy iratot is elhelyezett az ereklye mellett, amely az esemény történelmi körülményeit mondja el. Ennek a szövege az alábbiakban olvasható (http://bences.hu/cikk/szent_adalbert_ereklyejenek_elhelyezese_az_uj_oltarban.html):

A mi Urunk, Jézus Krisztus nevében! Amen.

Az Úr kettőezer-tizenkettedik, Pannonhalma és Montecassino imaszövegségének nyolcszázadik és a XXX. nyári olimpiai játékok évében, XVI. Benedek pápa kormányzása idején, amikor Magyarország köztársasági elnöke Áder János; az esztergom-budapesti érseki széket Erdő Péter bíboros tölti be, Bábel Balázs a kalocsa-kecskeméti, Ternyák Csaba az egri, Márfi Gyula a veszprémi érsek; június havának huszonötödik napján, én Asztrik főapát, aki huszonegyedik esztendeje állok e monostor élén, Pannónia Szent Hegyén a Szent Márton tiszteletére épült Bazilikában a testvérek közösségétől körülvéve az új oltár alapzatában elhelyeztem Szent Adalbert püspök és vértanú ereklyéjét.

Bazilikánkat, amelyet 1137-ben, 1225-ben, majd 1876-ban helyreállítottak és felszenteltek, 2011-ben John Pawson építész tervei alapján ismételten felújítottuk, és Isten segítségével 2012. augusztus 27-én Notker Wolf prímás apát és Pietro Vittorelli montecassinói főapát jelenlétében felszenteljük.

Ez az az év, amelyben a tihanyi Szent Ányos Perjelség, valamint a győri Szent Mór Perjelség a konvent és az általános káptalan döntése alapján önállóvá vált, amelyben Pannonhalmán három testvér örökfogadalmat tenni készült, Magyarország új köztársasági elnököt kapott, az Európai Unió negyedik éve küzdött a gazdasági válsággal, Észak-Itáliát földrengés rázta meg; amelyben az Egyesült Királyság II. Erzsébet királynő uralkodásának hatvanadik évfordulóját ünnepelte, Egyiptomban új elnököt választottak, és Szíriában kegyetlen erőszak tombolt az ellenzék ellen.

Hittel reméljük, hogy Isten igéje, amely felhangzik ebben a megújított egyházban, visszhangot vet a mi szívünkben is, és Szent Márton püspök, Szent Benedek Atyánk, Szent Adalbert püspök és Szent István király közbenjárására a mennyei Jeruzsálembe is eljutunk.

Amen.

A képmellékleteken Richard Davies (1. lap) és Bujnovszky Tamás (2. lap) fotói.